

ical nature of a crime is necessary to emphasize its inalienability for legal reality, on the one hand, and on the other hand - to demand the means of counteraction.

The work is grounded position under which Erins is the ultimate tool, the personification of the negative consequences for the offense. The legal awareness of the ancient Greeks evolves towards differentiation in the application of sanctions. Erins is no longer just revenge, it's legal revenge. Nemesis is a more fundamental phenomenon in law than Erins, because her weights are said to be a measure of punishment, that is, Nemesis is not a complete rage, but a "differentiated legal retribution" that will be measured to each one by a symbol of measure of length. The image of the sword for Nemesis is key, because whatever it was, to a greater or lesser extent, she still punishes, and the wings and the chariot do not allow relying on the rejection of this punishment. Among the characteristics of Nemesis it is possible to distinguish the following. Nemesis is a visionary, because she sees all the acts of mortal life. Nemesis rejoices in the legal and righteous, that is punishment for the punishment is inadmissible, and is aimed at the very positive state of law and order; in Nemesis there is everything to "see, hear, rule." The inevitability of legal punishment is one of the key positions of legal responsibility in ancient legal thinking, since it is embodied in a separate form of Nemesis, called Adrasteya.

Keywords: myth, law, Nemesis, Erin, revenge.

УДК 340.1

О. М. ТУЧІНА

ПОДОЛАННЯ НОМЕНКЛАТУРНОГО ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ СИЛОЮ ТИСКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Розглядаються роль та місце громадянського суспільства у запобіганні та протидії популярним формам, яких набуває "елітарний" (номенклатурний)

© ТУЧІНА Олена Михайлівна – аспірантка Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

правовий нігілізм в Україні. Досліджуються деякі можливості суспільного впливу на деструктивні процеси, із застосуванням міжнародних практик та механізмів. Проаналізовано деякі засоби соціального контролю та тиску в системі методів впливу на "елітарний" (номенклатурний) правовий нігілізм у його найрізноманітніших формах (зокрема, популізм, політиканство, пропаганда, демагогія, корупція).

Ключові слова: номенклатурний правовий нігілізм, елітарний правовий нігілізм, правовий нігілізм влади, корупція, антикорупційні інституції, правоохоронні органи, популізм.

Тучина Е.М. Преодоление номенклатурного правового нигилизма силой давления гражданского общества: практические аспекты

Рассматриваются роль и место гражданского общества в предотвращении и противодействии популярным формам, которые приобретает "элитарный" (номенклатурный) правовой нигилизм в Украине. Исследуются некоторые возможности общественного влияния на деструктивные процессы, с применением международных практик и механизмов. Проанализированы некоторые средства социального контроля и давления в системе методов воздействия на "элитарный" (номенклатурный) правовой нигилизм в его самых разнообразных формах (в частности популизм, политиканство, пропаганда, демагогия, коррупция).

Ключевые слова: номенклатурный правовой нигилизм, элитарный правовой нигилизм, правовой нигилизм власти, коррупция, антикоррупционные институты, правоохранительные органы, популизм. "

Tuchina Olena. Overcoming of nomenklatura legal nihilism by force of pressure of a civil society: practical aspects

This article examines the role and place of civil society in preventing and countering popular forms that acquire "elite" (nomenklatura) legal nihilism in Ukraine; explores some possibilities of social influence on destructive processes, using international practices and mechanisms. Some means of social control and pressure in the system of methods for influencing the "elite" (nomenklatura) legal nihilism in its most diverse forms (in particular populism, politicking, propaganda, demagoguery, corruption) are analyzed.

Keywords: *nomenklatura legal nihilism, elitist legal nihilism, legal nihilism of power, corruption, anti-corruption institutions, law enforcement agencies, populism.*

Дослідження досвіду протидії “елітарному” (номенклатурному) правовому нігілізму особливо актуальне для країни, яка обрала одним із основних напрямків своєї державної політики боротьбу із корупцією – однією із форм правового нігілізму державних посадовців. Нові засоби протидії правовому нігілізму влади мають постійно перебувати у полі зору української правової спільноти. Зокрема, показовою в цьому сенсі є стаття проф. Н.М. Оніщенко “Правовий оптимізм чи правовий песимізм: вибір, необхідний суспільству”¹.

“Елітарний” (номенклатурний) правовий нігілізм характеризується розмаїттям форм проявів у “елітарному» середовищі суспільства, які мають місце у всіх без винятку правових сферах діяльності національної еліти, що дозволяє класифікувати таке явище на окремі різновиди, наприклад, за сферами правової діяльності: “елітарний” правовий нігілізм у сфері правотворчості, який сприяє появі неправових законів та нормативно-правових актів або “елітарний” правовий нігілізм у сфері правозастосування, який спотворює повсякденну практику застосування законів. Оскільки правовий нігілізм є продуктом соціальних відносин, він обумовлений багатьма чинниками та формами прояву; наразі, мова йтиме про деякі з них, зокрема поширення популізму, політиканства, боротьбу позицій та амбіцій, і звичайно в першу чергу - корупції.

Незважаючи на кількісне зростання в Україні спеціально створених для боротьби із корупцією інституцій, як-то Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Національне агенство з питань запобігання корупції (не враховуючи безпосередньо Генеральну прокуратуру, СБУ та поліцію), за висновками Антикорупційного органу Ради Європи GRECO (франц. "Група держав проти корупції"), Звіту Гельсінської комісії США про корупцію в Україні від 16 жовтня 2017 року опублікованому на офіційному сайті Організації Об'єднаних Націй з

прав людини², відповідно до усіх можливих рейтингів починаючи від звіту щодо рівня корупції в Україні станом на 2017 рік (CPI - індексу сприйняття корупції) організації Transparency International³, враховуючи рейтинг корупції в бізнесі EY EMEA Fraud Survey 2017 Міжнародної аудиторської фірми Ernst & Young⁴, закінчуючи результатами, нахшталт, загальнонаціонального дослідження Фонду «Демократичні ініціативи ім. І.Кучеріва» в межах проекту МАТРА Посольства Королівства Нідерландів⁵ та цілої низки інших висновків, рейтингів, досліджень – в Україні досі відсутня ефективна реалізація антикорупційних реформ; абсолютна більшість українців вважає боротьбу з корупцією неуспішною (навіть провальною) та не бачить жодної інстанції яка б активно боролася з корупцією.

Відповідно до проекту Закону України “Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2018-2020 роки” оприлюдненого повідомленням Національного агентства з питань запобігання корупції від 29 вересня 2017 року, за результатами аналізу рівня корупції в Україні та її сприйняття населенням «в Україні зберігається високий рівень корупції, що негативно сприймається суспільством і потребує рішучих дій». Водночас текст містить суперечності, вказуючи що причинами невиконання заходів, визначених Антикорупційною стратегією, є відсутність стійкого несприйняття корупції в суспільстві, високий рівень толерантності суспільства до корупції⁶. Зміст проекту чергової Антикорупційної стратегії не здається таким абсурдним, якщо враховувати деякі нюанси відкриті в результаті вказаних вище досліджень – а саме, приблизно половина населення України і справді вважає корупцію “інколи виправданим явищем” водночас із негативним ставленням до неї.

Аналіз наукових напрацювань щодо засобів подолання правового нігілізму як на рівні загально-соціальному, так і на рівні владної “еліти” суспільства встановлює, що таке деформоване ставлення до права слід долати комплексно, застосовуючи правові методи, соціально-економічні, політико-правові заходи та певний суспільний моральний тиск. Адресат суспільної позиції однозначно відчуває

подвійність такої позиції, а тому спадає на думку, що зростання ефективності реформ та інституцій неможливе без визначеної суспільної позиції щодо “елітарного” (номенклатурного) правового нігілізму та усього що під ним розуміється, усвідомлення суспільством своєї значущості у боротьбі із різноманітними проявами такого явища, застосування соціальних заходів, моральних важелів з боку суспільства.

Втішною новиною є те, що в цілому громада починає брати на себе відповідальність у боротьбі із зазначеними руйнівними для українського громадянського суспільства явищами: наприклад, за результатами тих же досліджень, населення України вважає активними борцями з корупцією самих себе, антикорупційні громадські організації та засоби масової інформації. Зазначене в цілому збігається із думкою автора, який вбачає ефективним засобом впливу на “елітарний” (номенклатурний) правовий нігілізм та його найвиразнішу форму прояву в українській правовій реальності – корупцію, саме дієвий контроль з боку громадянського суспільства за діяльністю владної “еліти” шляхом застосування різноманітних механізмів які надаються безпосередньо суспільству (наприклад, ЗМІ, включаючи інтернет-ЗМІ та соціальні мережі) навіть в обхід спеціально створених інституцій, встановлення нових способів комунікації суспільства із експертами у галузі антикорупційної реформи, створення інститутів прозорості взаємодії суспільства та влади, що поступово дискредитували б існуючу наразі практику кулуарних (тіньових) перемовин.

У 2012 році прес-службою Ради суддів України опубліковано “Звернення до Засобів масової інформації”, із закликом дотримуватися балансу між правом на свободу вираження поглядів та правом на незалежний і безсторонній суд, встановленим статтею 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Зверненням Рада суддів України доводить до відома ЗМІ, що хоча судова система поважає роль стороннього спостерігача, яку відіграють ЗМІ з метою виявлення недоліків і конструктивної участі в удосконаленні здійснення судочинства, тим не менш, вона вважає неприпустимим роз-

повсюдження негативного ставлення до діяльності судової влади, зокрема через довільне тлумачення обставин справи що ґрунтується на інформації наданій однією із сторін процесу, висновки щодо упередженості суду. За змістом Звернення, подібні публікації в підсумку зумовлюють формування у суспільстві помилкових стереотипів про судову систему⁷.

Відповідно до статті 19 Загальної декларації прав людини прийнятої та проголошеної резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року, кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів⁸. Зазначене кореспондується із статтею 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, згідно із якою право на свободу вираження поглядів включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Дійсно, відповідно до частини 2 статті 10 Конвенції свобода вираження поглядів пов'язана з обов'язками і відповідальністю, може підлягати формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду⁹.

Згідно з пунктом 3 Європейського статуту судді, суддя не тільки повинен бути неупередженим, але й має сприйматися будь-ким як неупереджений¹⁰. Водночас відповідно до Звіту "Ставлення громадян України до судової системи" оприлюдненого 13 листопада 2017 року за наслідками соціологічного опитування, рівень довіри до судів є одним з найнижчих серед усіх державних і суспільних інституцій (80,9% респондентів недовіряють судовій системі в цілому; порівняно з 2012 роком статистично значимо зросла частка респон-

дентів, які вважають, що судді найчастіше керуються власною вигодою (з 33,1%), та знизилася частка тих, хто вважає, що вони керуються законом (з 15,1%) та обставинами справи (з 12,0%)¹¹.

Щодо зазначеного спадає на думку вираз, що не слід дорікати дзеркалу, коли саме обличчя має вади; адаптуючи зазначений принцип до судової системи, слід розуміти що втілення принципів незалежності та безсторонності суду є насамперед завданням суду, а не ЗМІ. Як вбачається із Звернення Ради суддів, остання дещо обмежувала можливості ЗМІ та наділяла їх лише здатністю керувати громадською думкою щодо якогось явища, у даному випадку – інтегрувати у свідомість людей помилкові стереотипи про упередженість, корумпованість суду.

У цьому та інших подібних випадках, поза увагою залишається здатність ЗМІ виступати посередником у неофіційному спілкуванні суспільства та держави, який репрезентує суспільну думку, яка існує насправді. Влучним є вираз пресс-секретаря Маргарет Тетчер Бернарда Інґхама: «Уряди йшли у відставку через власні помилки, а не через те, яке враження було створено про них у ЗМІ»¹². Свобода слова є однією із складових ідеї громадянського суспільства; ЗМІ (зокрема, недержавні) – унормованим інститутом громадянського суспільства відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 року¹³, ЗМІ визнано впливовим соціальним інститутом, що віддзеркалює трансформації у суспільній думці, без участі якого не можуть бути ефективно розв'язані проблеми що постають на шляху до формування в Україні такого громадянського суспільства. Численними науковцями досліджується роль ЗМІ як прийняттого та дієвого важеля протидії правовому нігілізму, формуванні громадянської антикорупційної культури українського суспільства. За громадською думкою, свобода слова та ЗМІ вважаються одними з найефективніших інструментів зовнішнього контролю за корупцією бюрократичного апарату¹⁴.

Не слід приховувати, що ЗМІ в Україні не завжди виправдовують покладені на них сподівання: такий ефективний засіб впливу часто використовуються представниками владної еліти та опозиції

з метою популізму, пропаганди та демагогії, маніпулювання інформацією для досягнення власних політичних цілей, навмисне ускладнення певних політичних процесів та навпаки, пропонування простих рішень для розв'язання соціальних, економічних проблем у суспільстві, жонгливання гаслами “боротьба з корупцією”, “в ім'я нації”, “в інтересах народу”, “з метою пришвидшення реформ” – що є завуальованими (прихованими) формами “елітарного” (номенклатурного) правового нігілізму. ЗМІ, як “четверта влада”, як і будь-яка інша влада, не мають імунітету від тиску та корупційного впливу; основною обставиною яка бентежить, є зокрема надмірна політизація ЗМІ в Україні, порівняно із ситуацією на Заході; участь фінансово-промислових та політичних угруповань у формуванні великих медіа-холдингів та просуванні за рахунок останніх своїх політичних та економічних інтересів. В Україні існує надто багато табуованих тем та осіб. Так, проблема корупції “набуває конкретного обличчя” лише тоді, коли певна політична особа йде з влади і стає до неї в опозицію; з огляду на утримання друкованих ЗМІ та телеканалів фінансово-політичними групами, а відтак їх необ'єктивність, роль “псів демократії” поступово перехоплюють соціальні медіа (інтернет-ЗМІ, соціальні мережі, блоги та інші соціальні сервіси)¹⁵.

Інтернет-ЗМІ (різновид журналістики, що передбачає поширення журналістських матеріалів через мережу Інтернет) користується значною популярністю та авторитетом, має свою постійну аудиторію завдяки доступності, оперативності, швидкому реагуванню на ті чи інші соціальні, економічні, політичні процеси та події. Основними перевагами такого різновиду журналістики слід вважати відсутність бюрократичної організації порівняно із масмедіа та наявність прямої, особистісної та інтерактивної комунікації між аудиторією-комунікатором та навіть аудиторією-носієм “елітарного” (номенклатурного) правового нігілізму. Дійсно, ЗМІ, формуючи громадську думку, можуть ефективно боротися з корупцією. Журналістське розслідування, проведене невеликою групою більшменш незалежних репортерів, подекуди ефективніше виявляє, розслідує та розкриває корупційні правопорушення, ніж державні

правоохоронні органи та інституції. Декілька інтернет-проектів в Україні продукують досить якісний контент, заснований на ретельному пошуку, перевірці та опрацюванні первинної і цілком оригінальної інформації. Оприлюднення інформації про ігнорування, нехтування державними посадовцями нормами законодавства, використання владних повноважень у власних інтересах, корупцію створює суспільний тиск на органи влади та правоохоронні органи, позбавляючи їх можливості ігнорувати або замовчувати подібні факти.

Як і ЗМІ у їх класичному розумінні, інтернет-ЗМІ також не захищені від надмірного популізму та пропаганди, яка у першому кварталі 2018 року, за результатами дослідження Інституту масової інформації за підтримки Інтерньюз Нетворк¹⁶, сягнула у деяких інтернет-виданнях (УНІАН) критичної відмітки 50% загального матеріалу, що у відсотковому відношенні (91%) перевищує обсяг навіть комерційної прихованої реклами (9%); зазначене вважається грубим порушенням професійних журналістських стандартів та Етичного кодексу українського журналіста.

Незважаючи на те, що ЗМІ тривалий час активно використовуються в якості засобу ведення політичної боротьби, просування тих чи інших політичних проектів у життя, саме завдяки ЗМІ, став можливий перехід до нової політичної системи, де легітимація влади відбувається на основі загальнонародного волевиявлення. Саме завдяки розвитку ЗМІ стало можливим розширення політичної комунікації, позиціонування різних політичних інтересів, перехід від прямого примусу як одного з головних засобів підтримки стабільності політичної системи до переконання¹⁷. Добросовісне використання засобів, що надають ЗМІ, створює можливість загального охоплення і включення населення в політичний процес демократичним шляхом, зробивши їх учасниками політичного процесу, надавши їм право обирати та впливати. Як зазначають дослідники, сучасні інформаційні технології позитивно впливають на розвиток і зміцнення демократії. Зокрема, вони розширюють можливості взаємодії громадян і урядових органів, що, революціонізуючи си-

стему зв'язків між суспільством і владою, і роблячи більш чутним голос звичайних людей, змінює саму тканину демократичного процесу¹⁸.

Ідеальна ступіть взаємовпливу ЗМІ та влади, звичайно, є утопічною ідеєю, але слід уявляти певний ідеал, створити із нього мету та постійно прагнути до неї.

Терни, які долає громадскість та ЗМІ на своєму шляху до контролю влади, можна розглядати на прикладі взаємодії суспільства із парламентом Великої Британії, яка наразі вважається повною мірою відкритою демократією: парламент у різний час то дозволяв, то забороняв друкувати протоколи своїх засідань. У 1803 році у парламенті виділено спеціальні місця для журналістів, які були змушені перебувати в завідомо некомфортній та темній галереї для відвідувачів. Лише у 1945 році для журналістів у палаті громади створено спеціальну галерею, звідки можна було побачити і почути, що безпосередньо відбувається в залі засідань. Отже, для доступу преси до засідань парламенту знадобилося 142 роки.

Таким чином, слід постійно удосконалювати формат відносин ЗМІ з органами публічної влади, а також усувати штучно створені умови, що сприяють поширенню політичної цензури. У будь-якому випадку, плюралізація системи масових комунікацій в українському суспільстві, прагнення ЗМІ до самостійної ролі в критичному висвітленні суспільно-політичного життя на правах «четвертої влади» та інші прояви якісної видозміни інформаційно-комунікативної сфери ускладнюють умови подання та відстоювання політичною «елітою» своїх інтересів. Наразі, завданнями ЗМІ в контексті протидії правовому нігілізму верхів є як мінімум припинення розповсюдження популізму, пропаганди, демагогії, беззмістовної риторики на користь збільшення конструктивних доводів та пропозицій, та як ідеальний максимум забезпечення двосторонньої комунікації – сприяння взаємодії громадськості та держави у формі переговорів, з метою досягнення взаєморозуміння та консенсусу.

Що ж до створення інститутів прозорої взаємодії суспільства та влади, то 29.05.2017 року Київською міською Радою анонсовано

перший етап створення іноваційної антикорупційної установи інститут омбудсмена - адвоката довіри. Зазначено, що нову модель з особливим статусом буде створено з метою більш ефективного контролю за дотриманням конституційних прав і свобод людини у столиці, проведення успішної кампанії по боротьбі з корупцією в органах місцевого самоврядування, тобто з акцентом саме на антикорупційній діяльності та захисті прав викривачів – громадян, що допомагатимуть викривати факти корупції у місті. Адвокату довіри у цьому випадку належить приймати та опрацьовувати заяви про корупційні дії і факти в органах місцевого самоврядування¹⁹. Взагалі, станом на даний час в Україні наявні такі омбудсмени як Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений Президента з прав дитини, та особливо актуальна в контексті обговорюваної теми, відносно нова інституція Рада бізнес-омбудсмена, основною ціллю діяльності якого є забезпечення ефективної системної комунікації бізнесу з владою, боротьба з корупцією та підвищення інвестиційної привабливості України²⁰. Слід зазначити про наявність і справді досить високого рівня довіри населення до інституту омбудсмена, про що свідчить нещодавнє опитування щодо ефективності Уповноваженого з прав людини²¹, оскільки омбудсмен не є незалежним експертом, а не владним органом.

Правова інституція омбудсмена невід’ємна від справжнього громадянського суспільства, є відомою у Європі вже більше 200 років і працює в 100 країнах світу, найуспішніше зарекомендувала себе у Швеції, Німеччині та Канаді. Отже, переймання успішних міжнародних практик та запровадження такої інституції в українській правовій реальності, особливо в контексті засобу боротьби із корупцією, є запорукою дієвого захисту прав та свобод людини від проявів правового нігілізму державних посадовців. Омбудсмен-адвокат довіри має бути незалежним експертом із бездоганною професійною і особистою репутацією, який разом із громадою виявляє факти корупції в органах місцевого самоврядування, гарантує анонімність звернень і нерозголошення персональних даних заявників.

Законом України “Про запобігання корупції” передбачено інститут викривачів та державний захист осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції. Викривачем, відповідно до частини 1 статті 53 Закону, є особа, яка надає допомогу в запобіганні і протидії корупції, тобто особа, яка за наявності обґрунтованого переконання, що інформація є достовірною, повідомляє про порушення вимог цього Закону іншою особою²². Інститут викривачів передбачає, перш за все, допомогу в запобіганні і протидії корупції шляхом конфіденційного передання інформації відповідному органу або особі щодо проявів корупції в органах самоврядування із забезпеченням державою захисту таким особам.

До компетенції адвоката довіри входить приймання та обробка заяв про корупційні дії та факти в органах місцевого самоврядування; безпосередньо розслідуванням омбудсмен не займається та є своєрідним посередником, який готує документи у визначеній законодавством, прийнятній формі, що будуть ґрунтовними та безумовними підставами для проведення належного розслідування спеціалізованими органами. Отже, після перевірки зазначеним експертом інформації, у разі підтвердження відомостей зазначених заявником, експерт приймає рішення про передання інформації профільним антикорупційним управлінням чи правоохоронним органам. Безумовно, враховуючи аполітичність інституції, слід очікувати більш активної взаємодії громадськості із нею ніж безпосередньо із антикорупційним управлінням або правоохоронними органами; повідомлення про правопорушення має сприйматися не як наклеп, а як правосвідомість; адвокат довіри не має бути черговим бюрократом та не дублюватиме функції правоохоронців. Омбудсмену належить оперувати не тільки правом а й уявленнями про справедливість і здоровий глузд. В нашому випадку, влучний тандем інституції омбудсмена-адвоката довіри та інституту викривачів є необхідним інструментом зовнішнього контролю над бюрократичним апаратом. Взаємодія усіх ланок, системність, увага громади може стати одним із основних засобів боротьби із корупцією, враховуючи висловлену

у опитуваннях громадою готовність приймати участь у зазначених процесах.

Власне, щоб показати як інституція омбудсмена-адвоката довіри діє у реальному житті, Київською міською радою було запрошено до Києва із лекцією Крістофа Парча, який очолює зазначену посаду адвоката-довіри у місті Берлін з 2011 року та зусиллями якого забезпечено низку резонансних корупційних справ у місті²³. Ініціатори схиляються до німецької системи, але вбачають можливість поєднання і елементів канадської та інших практик: основна відмінність між зазначеними моделями полягає у анонімності скарг за німецькою моделлю та конфіденційності за канадською; омбудсмен у Канаді діє як незалежний міст між населенням і міською владою але, на відміну від Берліну, дана інституція є структурою муніципалітету.

Слід привернути увагу до того, що ефективну дію впровадженої системи омбудсмена запрошений німецький експерт вбачає лише у разі, все ж таки, анонімності та звичайно наявності у країні по-справжньому вільних ЗМІ.

З плином року, з моменту оголошення про створення зазначеного інституту у Києві досі відсутня практика залучення омбудсмена-адвоката довіри оскільки правовий механізм оформлення такої посади потребує часу - зміни пов'язані із новітньою інституцією станом на даний час не внесено у відповідні нормативні акти, наприклад Закон України "Про столицю України – місто-герой Київ", Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" (у Канаді посада зафіксована у Муніципальному кодексі, в Німеччині – достатньо лише підписати контракт з особою омбудсмена); відкритими також залишаються питання джерел та обсягу оплати послуг омбудсмена, процедура обрання його кандидатури, сфери компетенції, враховуючи міжнародний досвід.

До того ж, 04 грудня 2017 року Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та заступник міського голови секретар Київської міської Ради підписали Меморандум про співпрацю, одним із напрямів якого є створення регіонального представництва

Уповноваженого в місті Києві та забезпечення оперативного реагування на порушення прав і свобод людини.

Обрання нового Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини також супроводжувалося правовим колапсом викликаним правовою колізією, до якої впродовж семи місяців було прикуто увагу з боку Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй²⁴, Бюро з демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ²⁵, Freedom House²⁶, Європейської мережі національних інституцій з прав людини що об'єднує 40 омбудсменів Європи²⁷, представників українських правозахисних організації та Amnesty International в Україні²⁸; проте зрештою, завершилося обранням Верховною Радою України Уповноваженого з прав людини 15 березня 2018 року.

Відповідно до повідомлення у газеті Київської міської Ради від 20 березня 2018 року станом на даний час офіс Уповноваженого Верховної Ради з прав людини спільно з Київською міською радою шукає представника Уповноваженого у Києві, який буде займатися захистом прав та інтересів киян²⁹.

Отже, серед основних ознак громадянського суспільства виділяють свободу слова і засобів масової інформації, що невід'ємно від свободи особистості; умовою життєдіяльності громадянського суспільства є багатство соціальних ініціатив, що спрямовані на громадське співробітництво заради захисту та реалізації індивідуальних і групових інтересів. Рівновага між громадянським суспільством і державою є найважливішим фактором стабільного демократичного розвитку, а її порушення веде до гіпертрофії владних структур, відчуженості і політичного безсилля народу. Усвідомлення українським суспільством значущості свого внеску у боротьбу із формами яких набуває “елітарний” (номенклатурний) правовий нігілізм, вжиття соціальних заходів, застосування моральних важелів з боку суспільства забезпечує необхідний зовнішній контроль, як найефективніший інструмент боротьби із зловживаннями бюрократичного апарату.

1. *Оніщенко Н.М.* Правовий оптимізм чи правовий песимізм: вибір, необхідний суспільству // Віче. 2013. С. 20-22. 2. *Звіт* Гельсінкської комісії США про корупцію в Україні від 16 жовтня 2017 року. URL: https://www.csce.gov/sites/helsinkicommission.house.gov/files/The%20Internal%20Enemy_Final.pdf. 3. *Звіт* щодо рівня корупції в Україні станом на 2017 рік організації Transparency International. URL: https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017. 4. *Рейтинг* корупції в бізнесі EY EMEA Fraud Survey 2017 Міжнародної аудиторської фірми Ernst & Young. URL: <https://fraud-surveys.ey.com/ey-emeia-fraud-survey-2017/detailed-results/corruption-perception-by-country/>. 5. *Загальнонаціональне* дослідження Фонду «Демократичні ініціативи ім. І. Кучеріва». URL: <http://dif.org.ua/article/komu-doviriti-borotisyaz-korupsiyiu-i-formuvati-antikorupsiyniy-sud-dumka-naselelnya>. 6. *Проект* Закону України “Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2018-2020 роки”. URL: [https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017/інше/Різне/АК%20стратегія%20на%20сайт%20для%20громадського%20обговорення%20\(1\).pdf](https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017/інше/Різне/АК%20стратегія%20на%20сайт%20для%20громадського%20обговорення%20(1).pdf). 7. *Звернення* Ради суддів України до засобів масової інформації. URL: http://zib.com.ua/ua/print/11709-zvernennya_radi_suddiv_ukraini_do_zmi.html. 8. *Загальна* декларація прав людини. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015. 9. *Конвенція* про захист прав людини і основоположних свобод. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004. 10. *Європейський* статут судді. URL: (<https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/.../evrop-status-suddi.doc>). 11. *Звіт* за результатами соціологічного дослідження «Ставлення громадян України до судової системи» від 13 листопада 2017 року. URL: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/final-report-survey-e07f150174.pdf>. 12. *Інтерв'ю* Бернарда Інґама. URL: <http://otetrad.ru/article-1264.html>. 13. *Постанова* Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 року. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-п>. 14. *Вікіпедія* щодо української корупції. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Корупція#Зовнішній_контроль. 15. *Усаченко Л., Сибирякова М.* Роль засобів масової інформації у формуванні громадянської антикорупційної культури українського суспільства // Демократичне врядування. URL: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik5/fail/+Usachenko.pdf. 16. *Дослідження* Інституту масової інформації за підтримки Інтерньюз Нетворк. URL: <http://imi.org.ua/news/given-dzhynsy-v-internet-zmi-rochav-zrostaty-monitorynh-imi/>. 17. *Яковлев Д.* Політична взаємодія як кому-

нікативний процес: медіатизація, демократизація, раціоналізація: монографія. Одеса: Астропринт, 2009. С. 34-35. **18.** *Вайнштейн Г.* Мир в начале тысячелетия. Информационная революция и демократия: ожидания, реальность, перспективы // *Мировая экономика и международные отношения.* 2003. No 7. С. 15; *Усаченко Л., Сибирякова М.* Цит. праця. **19.** *Анонс* Київської міської Ради. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/26717-js-u-kiyevi-zapratsyuue-predstavnistvo-upovnovazhenogo-z-prav-lyudini-z/>. **20.** *Веб-сайт* Ради бізнес-омбудсмена. URL: <https://boi.org.ua/about>. **21.** *Опитування* щодо ефективності Уповноваженого з прав людини. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/riven-doviri-do-institutsiii-upovnovazhenogo-z-prav-lyudini-zbilshivsya-vdvichi/>. **22.** *Про запобігання* корупції: Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page3>. **23.** *Анонс* заходу Київської міської Ради. URL: <http://www.kmr.gov.ua/uk/content/u-kyuuevi-zaprasyuue-predstavnuctvo-upovnovazhenogo-z-prav-lyudyny-z-osoblyvum-statusom>. **24.** *Доповідь* щодо ситуації з правами людини в Україні Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини за 2017 рік. URL: http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/UAReport18th_UKR.pdf. **25.** *Звернення* до парламенту України Бюро з демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ. URL: <http://kompravlud.rada.gov.ua/uploads/documents/32729.pdf>. **26.** *Звернення* до парламенту України організації Freedom House. URL: <https://freedomhouse.org/article/ukraine-choosing-ombudsman>. **27.** *Звернення* Європейської мережі національних інституцій з прав людини. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/12517-ov-40-ombudsmaniv-yevropi-oprilyudnili-vidkrite-zvernennya-schodo-obranny/>. **28.** *Звернення* представників українських правозахисних організації та Amnesty International в Україні. URL: https://humanrights.org.ua/material/zajiava_ukrajinskih_pravozahisnih_organizacij_shhodo_upovnovazhenogo_verkhovnoji_radi_ukrajini_z_prav_ljudini. **29.** *Повідомлення* Київської міської Ради. URL: <http://www.kreschatic.kiev.ua/ua/5081/art/1521483413.html>.

***Tuchina Olena.* Overcoming of nomenklatura legal nihilism by force of pressure of a civil society: practical aspects**

In the article, the author explores some new means of counteracting the legal nihilism of power, which must constantly be in the field of view of the Ukrainian

legal community. Legal nihilism is the product of social relations, with many factors and forms of manifestation; in the article, we are talking about some of the forms, namely populism, politicking, fighting positions and ambitions, and first of all - corruption (considering that it is the fight against corruption that is one of the main directions of state policy in Ukraine).

The author draws attention to the fact that despite the number of institutions specially created in Ukraine to combat corruption, anti-corruption reforms are still not effectively implemented in the country. The analysis of scientific developments on ways to overcome legal nihilism at the level of the general social and at the level of the power elite of the society established that this deformed attitude towards law should be destroyed in a comprehensive way, applying legal methods, socio-economic, political and legal measures and public moral pressure.

The author considers an effective means of influencing the "elite" (nomenklatura) legal nihilism and its expressive forms of manifestation in the Ukrainian legal reality - such as corruption, namely effective control by the civil society over the actions of the "elite" that rules the country, applying various mechanisms that society has (for example, the media, including the Internet media and social networks), creating new ways of communicating the society with experts in the field of anti-corruption reforms, creating institutions for transparent interaction society and government (ombudsman institution) that would gradually discredit the practice of backroom negotiations that exists now.

Investigating the media, the actor discovers the ability of the media to mediate in informal communication between society and the state, to represent public opinion that exists in reality; The media is one of the most effective tools for external control over the corruption of the bureaucracy. Given that sometimes the media in Ukraine is overly politicized, the article examines the importance of Internet media as a means of combating nomenklatura nihilism, in which there is no bureaucratic organization in comparison with the "mass media".

If we talk about creating institutions for transparent interaction between society and government, the author insists on further implementation of the institution of the ombudsman in the Ukrainian legal reality. The article examines the institution of the ombudsman, which is inherent in the present civil society, is popular in Europe and tested by time. The author investigates the institution of the ombudsman in conjunction with the institute of exposers. The article focuses on the fact that the study of successful international practices and their application in the Ukrainian legal reality, especially in the context of the means of fighting corruption, is a guarantee of

effective protection of human rights and freedoms from manifestations of legal nihilism of state officials.

The author concludes that the condition for the life of civil society is the wealth of social initiatives aimed at social cooperation for the protection and realization of individual and group interests.

Keywords: nomenklatura legal nihilism, elitist legal nihilism, legal nihilism of power, corruption, anti-corruption institutions, law enforcement agencies, populism.

УДК 342.83 (045)

О. А. ГОЛУБ

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Розглядається типологія соціальних держав, класифікація країн та аналіз гендерної складової у функціонуванні національних правових систем. Автор розглядає забезпечення гендерної рівності як один із напрямків діяльності соціальної держави. Також акцентується увага на сучасних підходах до типології соціальних держав та їх правових систем.

Ключові слова: гендерна рівність, типологія держав, соціальна держава.

Голуб А. А. Гендерное равенство как составляющая развития социального государства

Рассматривается типология социальных государств, классификация стран и анализ гендерной составляющей в функционировании национальных правовых систем. Автор рассматривает обеспечение гендерного равенства как одно из направлений деятельности социального государства. Также акцентируется внимание на современных подходах к типологии социальных государств и их правовых систем.